

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 32:327.57:323.1

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-23-3>

Чекаленко Л.Д.

<https://orcid.org/0000-0002-2819-9424>

ЖИТИ В ЕПОХУ ПЕРЕМІН* (ДО ПИТАННЯ МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ)

Китайські мудреці нікому не бажали жити в епоху змін, але часи не обирають – вони вибирають нас.

Безпрецедентна війна, яку Росія розв'язала проти нашої держави, спрямована агресором на винищення України, знищення або перелаштування українського народу на російщину, приниження української гідності і паплюження українських європейських цінностей. Це страшна війна, що побудована на концепції випаленої землі і перетворення українських патріотів на російську рабську силу. Це війна цивілізацій, війна демократії з автократією, війна до винищення паростків європейськості, що вже міцно проросли в українському суспільстві.

Ідею війни проти України Росія плекала кілька десятиліть, оскільки незалежна українська держава драгувала російське керівництво і була незрозумілою російській спільноті. Таке ставлення не змінилось із роками, а тільки посилювалось із подальшим успішним розвитком України, нарощуванням економічного потенціалу і відстоюванням самостійної ходи до європейських та євроатлантичних структур. Керівництво Московії певний час було переконане, що ці прагнення України є тимчасовими, «дитячими забавами», які швидко зміняться на проросійські, а український народ змінить європейську орієнтацію на проросійську. З цією метою Росія докладала значних зусиль, шантажуючи Україну політичною та економічною блокадою, шантажем і тиском, втручанням у внутрішні справи суверенної держави, впровадженням своїх людей в українську владу і призначенням проросійського президента.

Імперська сутність Росії не зникла, а була завуальована штучними проросійськими проєктами, які Московія впроваджувала на пострадянському просторі, створивши Співдружність незалежних держав і похідних від неї інших структур. Після Другої світової війни Московія дала шанс Україні - УРСР набутти членства в ООН і стати однією з засновниць цієї світової організації. Нагадаємо, що таке сталося завдяки непримиренній позиції президента США Франкліна Рузвельта і прем'єр-міністра Вінстона Черчіля. Союзіві були потрібні васали в майбутній організації, які б послідовно голосували за його пропозиції.

Водночас внутрішня політика розкручувалась навколо фейкової ідеї «побудови комунізму». Український народ складно піддавався такій політиці: провалював соціалістичне змагання, ідеологічну роботу, компартійну схему керування країною тощо. Найбільш активних разом із

* Китайський афоризм (англ.: *Living in the era of change*). Одні учені вважають це прокляттям, а інші побажанням добра. Національна академія наук в епоху змін: реформуватися чи не реформуватися? 05.08.2019. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5381>

родинами ізолювали і знищували. Ідеологічна система виростила «хомо советікус», нащадки якого і зараз воюють проти українців, як найактивніші поборники радянської ідеології. А всіх, хто є для цієї маси незрозумілими, рашисти називають бандерівцями і націоналістами.

У статті розглянуто основні віхи підготовки Росії до війни проти України. Увагу зосереджено на питаннях зовнішньої і внутрішньої політики Росії, що підтверджує і свідчить про агресивний, загарбницький характер українського сусіда. Питання україно-російських відносин завжди посідали важливе місце серед проблем безпеки української держави. Дослідження цієї площини є вкрай необхідними задля врахування допущених владними структурами нашої держави низки стратегічних і тактичних прорахунків як у внутрішній, так і в зовнішньополітичній сферах, задля розбудови майбутнього України.

Ключові слова: Україна, загроза, війна, ядерна зброя, звинувачення президента Росії.

Сутність сучасного стану Російської Федерації полягає в шовіністичних засадах її внутрішньої і зовнішньої політики, що відповідає всім критеріям націонал-соціалізму, тобто фашизму. Фашизація глибоко проникла в російську державну машину, охопила багатьох представників різних поколінь і верств суспільства, проросла у виробничій сфері, системі освіти, науки, інформації і культурній площині, фактично впровадила оновлений ідеологічний жорсткий контроль над всіма сферами російського буття.

Українські покоління часів незалежності вчилися за новими книжками, опановуючи європейські ціннісні засади і Болонську систему освіти, а за російську залізну завісу цензури не проникала об'єктивна інформація, згорталася західна преса і система гуманітарних представництв, що й нині заборонені. Росія добре підготувалася до реалізації такої політики: ще за часів СРСР поступово російщила українців, примушувала безпідставно записуватися в російське громадянство, а в освітній сфері вивчення російських мови і літератури було обов'язковим. В усіх вишах працювали кафедри історії КПРС, наукового комунізму, історії Росії або СРСР; обов'язковими дисциплінами до опанування студентами були «руський язик», «науковий комунізм» і «історія Комуністичної партії Радянського Союзу – КПРС». Радянські силові структури жорстко контролювали і придушували протестний громадський і зокрема студентський спротив. Арештовували за носіння вишиванок, відраховували з вишів, кидали заграти під час відзначення і святкування Шевченкових днів тощо.

Ліквідація СРСР в Україні була зустрінута виважено, а в деяких регіонах практично не помічена: понад 97% українців віддали свої голоси за незалежність держави. Росія випередила Україну із виходом з СРСР. Свій крок – вихід із СРСР, офіційно заявлений 12 червня 1990 р. в декларації про державний суверенітет, Росія пояснила бажанням вивільнитись від економічного тягаря радянських республік[†].

Однак, з початком активної фази війни проти України, обґрунтовуючи власну агресію, Кремль розповсюджує фейки і переконує світ, що в розвалі

[†] День Росії — державне свято Росії, вихідний день, що відзначають 12 червня у день прийняття Декларації про державний суверенітет РРФСР 1990 р.

союзу винувата незалежна суб'єктна Україна і українці, які начебто першими вийшли з СРСР, і таким чином розвалили союз. Нагадаємо, що Україна про свою незалежність у відповідній Декларації заявила тільки після Росії – 16 липня 1990 р. У перші роки суб'єктності Україна була бажаним союзником для інших держав, оскільки мала ядерну зброю, а також потужну економіку.

Росія вирішувала свої проблеми: намагалася гасити протистояння президентської і парламентської гілок влади, долати економічну кризу, Чеченський спротив тощо. Хоча президент Росії Б. Єльцин запевняв українців у постійній підтримці і повазі. І одним із найвідоміших його афоризмів був майже анекдотичний: «Прокинувся вранці – подумай, що ти зробив для України». Однак парламент Росії і депутати мали іншу думку. І двох років не минуло з ухвалення документу про ліквідацію СРСР від 8 грудня 1991 р., а російський парламент приймає постанови про неправомірність появи української незалежної держави і вчинений Україною злочин щодо ліквідації СРСР, зазіхає на власність України, вимагає відібрати в нашої держави Крим і м. Севастополь. У 1992 і 1993 роках Державна дума Росії остаточно прийняла відповідні офіційні документи. У Постанові й Заяві про Крим ідеться про неправомірність акту передачі Криму Україні в 1954 р. і про «російське місто» Севастополь [1, с. 154].

Реагуючи на такі зухвалі зазіхання, Україна змушена була звернутися до Ради Безпеки ООН у пошуках міжнародного захисту власної суверенності і територіальної цілісності. Після відповідних процедур Рада Безпеки ООН 26 липня 1993 р. у своїй постанові підтримала Україну, засудила дії Росії, вказала на неприпустимість подібного у міжнародних питаннях і зафіксувала дозвіл Україні в разі повторення територіальних претензій з боку Росії звертатися до Ради Безпеки ООН [1, с. 154]. Б. Єльцин пригрозив парламенту його розпуском.

Поза територіальними претензіями Росії до України існувала реальна небезпека через неузгоджені і незакріплені кордони з Російською Федерацією. Кордон між радянськими Україною і Росією, як і між всіма складовими СРСР, існував подекуди віртуально, без демаркації і делімітації кордону. І така ситуація була характерною для всіх держав пострадянського простору. Державний кордон мав бути встановлений за адміністративною розподільчою лінією між колишніми УРСР і РРФСР, що на деяких ділянках не перевірялася, тому питання облаштування кордону потрібно було вирішувати наново. Позиція України полягала в тому, що всі її кордони – і східні і західні – мають однаковий правовий статус. Остаточно прийняти під охорону 2292 км кордону з Російською Федерацією вдалося лише в січні 1993 р. Проте реальний статус цього кордону відрізнявся від статусу західних кордонів української держави — колишніх західних кордонів СРСР, що були фактично кордонами розмежування холодної війни.

Питання делімітації (опису) і демаркації (позначення на місцевості) українсько-російського кордону значно затягнулося через позицію Росії і не наполегливості України. Тільки у 1998-1999 рр. вдалося лише в загальних рисах розмежувати лінії землекористування суб'єктів господарювання в прикордонних областях Росії і України.

Проблема ускладнилася й тим, що питання делімітації кордону не було закріплене в основному Договорі про дружбу, співробітництво і партнерство РФ і України від 31 травня 1997 р., оскільки керівники держав вилучили згадане з основного тексту документа для майбутнього розгляду окремою угодою. Зволікання України з вирішенням питання демаркації кордону відсували сам процес врегулювання на невизначений термін, що стало підґрунтям для різних необґрунтованих претензій з боку Росії [2, с. 125].

Внутрішні російські проблеми – війна Чеченської республіки Ічкерії за незалежність, низка конфліктів пострадянського простору, економічна криза тощо відволікали увагу нашого сусіда від України. Однак вже 1995 р. новий парламент РФ знову порушує питання про денонсацію домовленостей про розпад союзу, вимагає поновити СРСР. І тисне на президента у питанні ліквідації ядерної зброї України.

Не забуваймо, що на початку 1990-х рр. Україна потрібна була Росії у вимірі не тільки геополітики і виживання на українській агропродукції, а й для розбудови і зміцнення створеної за ініціативою Росії об'єднання кількох колишніх республік на кшталт СРСР – Співдружності незалежних держав. СНД, на думку Московії, мала об'єднати республіки задля створення ринку збуту і джерела сировини й робочої сили для російської економіки, а у майбутньому – блоком єдиних збройних сил. Таким чином, єльцинський період пострадянських України і Росії 1990–1999 рр. характеризується динамікою пострадянського розлучення.

У діях російського керівництва констатуємо часті нападки на Україну політичного, безпекового, економічного та ідеологічного характеру, спрямовані на розхитування стабільності у нашій країні. Ідеться не тільки про територіальні зазіхання на Крим і Севастополь, а й ядерну спадщину України, Чорноморський флот, борги й активи СРСР, гуманітарні проблеми тощо [3]. Загострення на двосторонньому рівні через уведення Росією ринкових цін на енергоносії збільшували зовнішній борг України через необґрунтоване у кількасотковому вимірі їх підвищення. Керівництво нашої держави по допомогу зверталось до різних провідних країн світу. Однак, для США, Великої Британії, Франції та інших міжнародних акторів Росія на пострадянському просторі була пріоритетом номер один. Нині Б. Клінтон – екс-президент США жаліється світові, що примусив Україну віддати власну ядерну зброю, яка б сьогодні захистила українську державу від жорстокої війни Росії на винищення України. Однак у 1993-1996 рр. саме Б. Клінтон разом з Б. Єльциним зробили все можливе, щоб Україна позбулася всіх ядерних ракет – і тактичних, і

стратегічних. Фактично США і Росія знищили ядерний потенціал України, який перевищував у рази ядерної потенціал Франції. Водночас Московія, що володіла нафтовими й газовими ресурсами, жорстко впроваджувала курс на послаблення України. Доволі оперативно Росія через злочинні фінансові схеми заволоділа і українською тактичною ядерною зброєю.

Російське керівництво перетворювало свою державу на провідну економічно незалежну й самодостатню країну через упровадження ліберальної економічної й політичної моделі. Цей процес дуже тяжко давався Росії і врешті не досяг мети: демократичною державою Росію можна було вважати лише пару місяців. Поза тим Росія посилила ідеологічний тиск, зокрема у сфері гуманітарних наук в цілому. В російській інтерпретації постала проблема історичної пам'яті, переписування історичних об'єктивних фактів і подій на заготовлені російські кліше і фейки. Розкручувалась ідея «єдиної і неподільної», а також єдиної колиски трьох народів – російського, українського й білоруського.

Серед документів, що підтверджують політичний курс РФ, спрямований проти України, назвемо «Про поглиблення інтеграції народів, які були об'єднані в СРСР, і скасування постанови ВР РРФСР від 12 грудня 1991 року» (1996) та «Про юридичну силу для Російської Федерації — Росії результатів референдуму СРСР від 17 березня 1991 року з питання збереження Союзу РСР» (1996). Цими документами визнано неправомірність денонсації договору про створення СРСР 1922 р. і прийняття угоди про СНД (Угода і Заява країн СНД — України, Білорусі, Росії від 8 грудня 1991 р., с. Віскулі, Біловезька Пуща, Білорусь). Біловезькі домовленості оголошено такими, що не мають юридичної сили, хоча вони були ратифіковані російським парламентом [4].

14 вересня 1995 р. російський президент видає важливий і тривожний для України документ «Стратегічний курс Російської Федерації щодо країн – учасниць СНД» [5]. Указом проголошено всю територію колишнього СРСР «стратегічним інтересом Росії». Поза зазначеним, всі російськомовні особи і ті, хто сповідує «російську ідею» - співвітчизники - перебувають під захистом і патронатом Росії.

Позиція України на той час, на жаль, була незмінною: за словами Президента України Л. Кравчука: «Не геть від Москви, а поряд із Москвою» [6], що могло свідчити тільки про слабкість України в геополітичному і економічному вимірах.

Економічну співпрацю з Україною Росія поступово згортала. У 1993 р. порівняно з 1991 р. втричі скоротився експорт прокату чорних металів у Росію, втричі сталевих труб і вантажівок, у 20 разів мінеральних добрив, повністю відмовилась від української солі тощо. У 1996-1999 рр. взаємний товарообіг скоротився з 14,4 до 8 млрд дол. або на 55,5 %. Перехід Росії з 1 липня 2001 р. на принцип вилучення ПДВ з товарів країни призначення викликав різке подорожчання української продукції. У кінцевому рахунку це негативно

відбилося і на загальних обсягах товарообігу. Отже, темпи торгівлі гальмувалися, баланс торгівлі складався не на користь України.

Росія через непрозорі злочинні оборудки за безцінь скуповувала українські підприємства: два українські нафтопереробні заводи, зокрема і найбільший в Україні Лисичанський НПЗ. На наших очах відбувалося привласнення газотранспортної системи (ГТС) – державної власності України і через яку проходило 90% усього газового експорту Росії в Європу. А це забезпечувало Україні транзитну монополію [7].

У наступні роки Росія створює альтернативні шляхи експорту енергоресурсів в обхід України, щоб максимально скоротити транзит через нашу територію. Ситуація з енергоресурсами України погіршилась з будівництвом двох гілок Північноєвропейського балтійського газопроводу, а також будівництвом морських газопроводів – відводів в Калінінградську область, Фінляндію, Швецію і Данію, оскільки залежність європейських країн від російського газу до 2010 р. зросла на 40%.

Проблему, що склалася з глибокою залежністю України від російських енергоносіїв, враховуючи стратегічний курс країни на європейську інтеграцію, можна було розв'язати шляхом диверсифікації енергетичного імпорту через часткову відмову від послуг Росії. Варіант віднайдення альтернативних джерел енергосировини видавався більш привабливим, але для цього були потрібні час і певні кошти. Схожим шляхом пішла Польща, яка, на підставі настанов Євросоюзу про необхідність диверсифікації енергетичного імпорту домовилась з Норвегією про постачання з 2008 р. до 2024 р. норвезького газу в обсягах 5 млрд. куб. м на рік. Україна могла б скористатися польським досвідом, однак, не поспішала цього робити.

У цій ситуації, шукаючи альтернативний вихід з енергопостачанням, наша держава розпочала будівництво нафтопроводу Одеса-Броди-Гданьськ в обхід Росії. Таким чином прагнула позбутися абсолютної російської монополії щодо нафтового імпорту. Однак, далеко не джентльменська політика азербайджанського уряду з постачанням нафти для української труби, звела цей проєкт нанівець.

Розробки ВПК України також регулювалися здебільшого російськими інтересами. Росія собі привласнила проєкт «Дніпро» – використання модернізованої ракети СС-18 («Сатана»); виробництво двигунів АІ-222; виготовлення літаків Як-130 і АН-148 тощо. Російська сторона підписала 1997 р., а ратифікувала Великий договір тільки 1999 р., яким офіційно визнала територіальну цілісність і суверенітет України. Однак не ратифікувала документ до поки Україна не ратифікувала угоди стосовно Чорноморського флоту, угоди про «нульовий» варіант, членство України в Міжпарламентській асамблеї СНД, в ЄврАзЕС–ЄЕП тощо [8]. Чорноморські угоди з Росією віддавали весь флот за виключенням дрібниць в російське користування. Економічний колапс (дефолт) Росії у 1998 р. дещо відволік владні російські

структури від вирішення «українського питання», хоча гра-шантаж тривали й надалі щодо постачання газу.

При цьому зазначимо, що президент Б. Єльцин зробив для Росії неможливе – привів її до стану розвинутої і частково демократичної держави ХХ ст. Витягнув країну з кризи, запобіг дефолту. Однак, росіяни виявились невдячними і у 1999 р. влаштували своєму президентові суд.

У документі російського парламенту йдеться про те, що обвинувачення Б. Єльцина у скоєнні їм діяння містить ознаки злочину, передбаченого статтею 64 КК РРФСР (статтею 275 КК РФ). На думку депутатів, протиправний характер цих дій полягає в тому, що Президент РРФСР Б. Єльцин разом з колишніми Президентами України та Білорусі Л. Кравчуком та С. Шушкевичем підготував, 8 грудня 1991 р. підписав, а потім реалізував Біловезькі угоди, що призвели до руйнування Радянського Союзу і завдали серйозної шкоди зовнішній та внутрішній безпеці Російської Федерації. Тим самим він взяв участь у змові з метою захоплення влади.

Учасників Біловезьких угод також звинуватили в тому, що вони не тільки змінили державний лад СРСР, а й ліквідували його, а РРФСР із союзної республіки перетворилася на Російську Федерацію, окрему державу. Заради цієї мети Б. Єльцин пішов на грубе порушення низки статей Конституції СРСР 1977 р.; Закону СРСР від 3 квітня 1990 р. «Про порядок вирішення питань, пов'язаних із виходом союзної республіки з СРСР»; статей Конституції РРФСР 1978 р.; Закону РРФСР від 24 квітня 1991 року «Про Президента РРФСР».

І тим самим Б. Єльцин здійснив зазначені дії всупереч волі народів РРФСР про необхідність збереження СРСР, вираженої під час всенародного голосування (референдуму), що відбувся 17 березня 1991 р.

Наступне звинувачення стосувалося війни в Чечні. Конституція та закони Російської Федерації не надавали президенту Росії права одноосібного прийняття рішення на застосування військових методів і засобів для вирішення конфлікту на території Чеченської Республіки. Закон РФ від 24 вересня 1992 р «Про оборону» не допускає використання збройних сил країни для підтримки порядку на території Росії.

Закони російської федерації «Про безпеку», «Про військовий обов'язок та військову службу» взагалі не можуть служити правовою базою для використання збройних сил, тому що не регулюють їх застосування.

Великомасштабні операції збройних сил міністерства оборони, внутрішніх військ МВС, спецпідрозділів ФСК та інших відомств РФ здійснювалися відповідно до його вказівок. Президент Б. Єльцин брав участь і в організації їхнього виконання. Усі основні дії щодо практичного введення елементів надзвичайного стану на території Чеченської Республіки, зокрема щодо проведення головних військових операцій, узгоджувалися з ним. Спроба президента приховати від громадськості неконституційний характер своїх дій,

що виявилася у засекречуванні указів від 1994 р., які з урахуванням їх правового змісту могли застосовуватися тільки опублікованими.

Реалізація правових актів президента Б. Єльцина, спрямованих на врегулювання збройного конфлікту в Чеченській Республіці призвела до застосування насильства, що спричинило десятки тисяч людських жертв, матеріальних збитків в особливо великих розмірах, порушенням прав і свобод сотень тисяч громадян Росії. Це підтверджується матеріалами справи про перевірку конституційності низки правових актів, висновками Комісії з прав людини ООН, ОБСЄ, Парламентської Асамблеї Ради Європи, матеріалами, зібраними різними неурядовими організаціями.

Б. Єльцина також звинуватили в послабленні обороноздатності та безпеки Росії. Використання ним владних повноважень щодо економічного розвитку країни завдало великої шкоди оборонно-промислому комплексу і збройним силам. Збройні сили РФ опинилися в стані фактично повного розвалу. У військово-повітряних силах кількість справних літаків не перевищувала 55%. Закінчується термін експлуатації стратегічної ядерної зброї. У 2001 р. закінчувався ресурс експлуатації стратегічних крилатих ракет повітряного базування, у 2003 р. у складі стратегічних ядерних сил залишалось близько 1000 боезарядів. Вже в даний час можливості стратегічних ядерних сил Росії в 2,5 рази нижчі від ядерних сил США. Поряд із цим втрачено значну частину кадрового, науково-технічного та промислового потенціалу, практично зупинилися відтворення та модернізація елементів стратегічних ядерних сил [3].

«У військово-морському флоті понад 70% ракетних підводних крейсерів стратегічного призначення вимагають проведення заводського ремонту або окремих робіт із підтримки їхньої бойової готовності. З 26 атомних підводних човнів, що є, майже половина є морально і технічно застарілими. На решті підводних судів кількість боезарядів через закінчення гарантійних термінів експлуатації ракетних комплексів до 2003 року має скоротитися на 75%» тощо [3].

Зрозуміло, за таких обставин президент Росії Б. Єльцин мав піти у відставку, що він і зробив напередодні Нового 2000 року. І те, що президент пішов раніше офіційного терміну, наводить на думку про недобровільне рішення цього політика. Наводимо фрагмент з його виступу.

«Дорогі росіяни! – говорив Борис Єльцин. – Дорогі друзі, любі мої! Сьогодні я востаннє звертаюся до вас із новорічним привітанням. Але це не все: сьогодні я востаннє звертаюся до вас як президент Росії. Я прийняв рішення. Довго і болісно над ним міркував. Сьогодні, в останній день минулого століття, я йду у відставку. І все-таки я прийняв інше рішення: я йду, йду раніше за визначений термін.

Сьогодні, у цей надзвичайно важливий для мене день... Я хочу вибачитися. За те, що багато наших з вами мрій не справдилися. І те, що нам здавалося

просто, – виявилось дуже важко. Я вибачаюсь за те, що не виправдав деяких надій тих людей, які вірили, що ми одним ривком, одним махом зможемо перестрибнути з сірого, застійного тоталітарного минулого у світле, багате, цивілізоване майбутнє. Я сам у це вірив: здавалося, одним ривком – і все здолаємо. Одним ривком не вийшло. У чомусь я виявився надто наївним. Десять проблеми виявилися надто складними. Ми продиралися вперед через помилки, через невдачі».... Б.Єльцин [9].

На посаду президента приходять сам або садять В. Путіна (2000-2023 рр.). Новий російський очільник переформатовує владні гілки, фінансові потоки, увів жорстку централізацію влади.

Росією з 2014 р. було взято курс на розчленування України шляхом утворення на нашій території «самопроголошених» республік, а з лютого 2022 року – на знищення України. Нагадаємо, що экс-президент України Л. Кучма знаходив необхідний тимчасовий компроміс із російським керівництвом, паралельно ухвалюючи державні документи щодо євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України (2002-2003 рр.). В Україні з'являється можливість стати повноправним учасником Північноатлантичного альянсу (НАТО), а також наблизитися до ЄС. На жаль, провідні політики НАТО, проросійськи налаштована німецький канцлер А. Меркель та її прибічники провалюють кандидатуру України на відповідних самітах і перекреслюють цей шанс.

Перша відверта агресія, розв'язана Росією навколо острова Тузла 2003 р. висуває перед Україною серйозну загрозу безпеці. Реакція Заходу як на діяльність Росії щодо Тузли, а пізніше із розв'язанням цим агресором війни проти миролюбної Грузії 2008 р. зводилась до сентенції: домовляйтеся із загарбником. У 2003 р. Президент України через «справу кольчуг», яка як нині можна зрозуміти була розкручена російським загарбником, був невилізним. Провідні європейські країни ігнорували Україну, зосередившись на взаєморозумінні з Росією і власних геополітичних інтересах, створили Раду Росія – НАТО.

Ширша Європа – нова пропозиція Україні з боку Європейського Союзу, включала країни Середземномор'я, з чим наша держава не могла погодитись. Термін чинності Угоди України – ЄС про партнерство й співробітництво від 1998 р. добігав кінця 2008 р. Із прийняттям десяти країн в ЄС 2004 р. європростір досяг кордонів України.

У наступні роки відносини з Україною Росія переводить на прагматичні рейки, веде різнопланові торговельні та інформаційні війни, застосовує посилені економічний шантаж через газ та нафту, унаслідок чого Україна через великі борги поступово ізольовується від західних партнерів. Енергетичними важелями Москва прив'язує і ЄС. Через російський тиск азійські республіки поступилися Росії і домовились продавати свій газ на її кордоні. Тим самим Росія позбавила Україну можливості реалізувати

двосторонні торгівельні газові відносини з азійськими республіками і впливати на ціноутворення, а також посилила своє монопольне право на газ і продовжувала шантажувати Україну.

Російсько-українська співпраця згорталася на противагу товарообігу Росії з іншими регіонами світу, зокрема з ЄС, з яким домовлено у 2005 р. довести зазначений щорічний показник до 50 млрд. дол. США. Тактика й стратегія Росії щодо України визначається інтересами великого російського бізнесу, який нахабно керував українськими справами і нарощував російський капітал за наш рахунок. Основні стратегічні документи зовнішньої політики Росії: «Концепція зовнішньої політики РФ», «Концепція національної безпеки РФ», «Стратегія національної безпеки РФ» та «Військова доктрина РФ» тощо, містять чіткі орієнтири антиукраїнських інтересів Кремля [2].

Наступний етап політики Росії щодо України часів президента В. Януковича, вирізняється остаточною підготовкою плацдарму для певного «стрибка» – переходу України в цілковите підпорядкування РФ і наступне поступове поглинання України. Проросійський президент, безпосередньо керований Кремлем, провалив підписання Угоди про асоціацію України–ЄС на Вільнюському саміті ЄС в листопаді 2013 року. Як наслідок народний спротив засиллю російщини огорнув всю Україну – вибухнув Майдан, який був розстріляний російськими силовими структурами.

Отже, плани Московії щодо мирного захоплення української держави не справилися. Тоді, загарбавши Донецьку і Луганську області, Росія робить спробу захопити Київ – розпочато російську війну проти України. У четвер, 24 лютого 2022 р. Росія без оголошення війни напала на Україну: бомбардувала прикордоння і увела свої війська (десант) на суверену українську територію.

Для світової спільноти Росія підготувала черговий фейк: вона розпочала так звану «спеціальну військову операцію в Україні» після «звернення влади ДНР та ЛНР з проханням надати допомогу у відсічі агресії Києва». Про це повідомив президент РФ В. Путін у екстреному зверненні. 24 лютого 2022 р. він оголосив про початок Росією спецоперації з «демілітаризації» і «денацифікації» України [10].

Поняття денацифікація (*нім. Entnazifizierung*) було уведено в міжнародну практику після Другої світової війни і означало комплекс заходів, спрямованих на очищення повоєнного німецького та австрійського суспільства, культури, преси, економіки, освіти, юриспруденції та політики від впливу нацистської ідеології.

За словами В. Путіна, в Україні йдеться не лише про те, щоб раз і назавжди стерти нацистську ідеологію. Необхідно ще й заблокувати можливість для всіх шанувальників радикальних ідей будь-коли потрапити до будь-яких структур української влади. Російський очільник зазначив, що мета військової операції — «захист людей, які протягом восьми років зазнають знущань, геноциду з боку київського режиму». Для цього Росія прагнучиме «демілітаризації та

денацифікації» України. Зокрема, йдеться про такі заходи, як знищення націонал-соціалістичної (фашистської) партії, її філій та підконтрольних їй організацій; розпуск усіх нацистських установ та забезпечення того, щоб вони не відродилися в жодній формі; запобігання будь-якій нацистській діяльності та пропаганді; залучення до суду осіб, винних у військових злочинах проти миру та людяності, а також активних нацистів; видалення нацистів з усіх посад; скасування фашистського законодавства; усунення нацистських доктрин із системи народної освіти тощо.

Тим самим російська сторона звинуватила Україну у впровадженні фашизму в своїй країні. Це означає перенесення відповідальності за скоєні злочини Росії під час війни в Україні з агресора на жертву. Подібний засіб перенесення відповідальності на іншого широко використотовувався ще за часів Другої світової війни Геббельсом.

У наші дні заходи, які можна назвати денацифікацією, відбуваються не так часто. Наведемо один приклад. У 2005 р. в ЄС планували ввести повну заборону на використання свастики, проте цього заходу так і не було вжито. У 2007 р. ЄС знову обговорював таку пропозицію, цього разу висунуту Німеччиною. Ініціатива влади країни отримала критику з боку індуїстів, що живуть у Європі, оскільки свастика є для них стародавнім і шанованим релігійним символом. У 2007 р. влада Німеччини відкликала свою ініціативу про заборону свастики в ЄС [11].

І через вісім місяців кровопролиття на українській території, після нищення України і вбивства сотень наших громадян російський очільник, перебуваючи в Пекині, не пояснює, що робить його армія в Україні, а заявляє китайським слухачам (15 жовтня 2023 р.), що в результаті «військової операції Росії в Україні український контрнаступ не призвів до жодних результатів, окрім втрат для ЗСУ», - заявив В. Путін в інтерв'ю медкорпорації Китаю. Він також зазначив, що у Декларації про державний суверенітет України (1990 р.) сказано, що Україна є нейтральною державою [12].

Нагадаємо, що Україна не могла оформити нейтралітет і стати нейтральною, оскільки на нашій території всі роки існування перебував іноземний російський військовий чорноморський флот. Зазначене виключало будь-яку можливість навіть подавати відповідні документи до ООН з метою визнання і закріплення нейтралітету України. Водночас в Декларації йдеться про те, що Україна буде нейтральною у майбутньому, а не зараз. Тим паче у 1990 р. Україна була ядерною державою і мала величезний ядерний потенціал, який розікрала Росія. І від якого примусила відмовитись Україну.

Із заявленого зрозуміло, що В. Путін і його оточення спеціально перекручують факти, оскільки згадана декларація не є законом держави, а є постановою Верховної Ради України і була вона прийнята у 1990 р., коли Україна ще називалась УРСР і не була офіційно визнаною незалежною

державою. До того ж, була ядерною державою із ядерним потенціалом, що перевищував потенціал Франції.

Європейський вибір закріплений в Законах України «Про засади зовнішньої політики України» (1993 р.), а також «Про основи національної безпеки України» (2003-2018 рр.). З 2018 р. в Законі України «Про національну безпеку». До того ж, з 2019 р. прагнення набути членства в НАТО та приєднатися до ЄС закріплено у Конституції України.

Війна Росії проти України є жахливим прецедентом ХХІ ст., що доводить протистояння демократії – Україна – і автократії – Росія. На наших очах відбувається зіткнення цивілізацій, про що говорили і попереджали людство відомі аналітики, такі як А. Тойнбі і С. Хантінгтон [13]. За світової практики цивілізації не зливаються в єдине ціле, не можуть існувати паралельно в єдиному спільному просторі: вони можуть тільки нищити одна одну. Російська імперія ще не пройшла чергове історичне коло розвитку, яке пройшли всі інші колишні імперські держави. І в цій площині вона значно відстає від передових світових потуг. За нашим припущенням, російська імперія затрималась у своєму розвитку приблизно на сто років і значно відстала від своїх колишніх імперських колег ХІХ ст. Імперія Московії перебуває на стадії завершення свого існування, і в цьому переконалися, коли порівнюєш складові становлення і причини падіння імперій. Ганебна для ХХІ століття ситуація склалася в російській імперії з її рівнем освіти, розповсюдженням грамотності, дуже низьким коефіцієнтом інтелектуального розвитку підростаючого покоління.

Імперська схема Росії нині має подолати останню сходинку імперського існування – шлях війни проти демократії і свободи, проти України і цивілізованого світу, який вимагає від неї чималих жертв... Це складний шлях жертвованості і випробувань безпекового, політичного, економічного і соціального характеру. Однак тільки тоді в російських надрах сформується цивілізоване громадянське суспільство, визріють демократичні сили, готові зробити виклик панівному олігархату й автократії і взяти відповідальність за розвиток держави на себе. Ця імперська машина має пройти цей шлях і створити цивілізоване громадянське суспільство. І на цьому шляху українські сила і звитяга мають допомогти ворогові програти битву за майбутнє.

Водночас Україна вже розробляє плани на майбутнє, вибудовує сценарій подальшого розвитку. Серед висунутих завдань першими є:

- вдосконалення системи безпеки держави,
- визначення критеріїв розвитку економіки в умовах військового стану,
- розробка схем і моделей енергетичної незалежності,
- розв'язання соціальних питань, зокрема і проблеми мігрантів.

Війна, як це не парадоксально, підштовхнула європейський інтеграційний простір до визнання і прийняття вестернізації українського суспільства, посилення процесу європейської ідентичності. До того ж, таке зауваження, на

думку аналітика М. Пашкова, стосується не тільки українського суспільства, а й держави України, яка стає більш європейською.

У післявоєнний період перед Україною стоятиме також і питання політичного визначення геополітичних пріоритетів. Вже нині, як зазначає професор Г. Перепелиця, постала гостра необхідність визначення стратегічних партнерів України і розробки критеріїв стратегічного партнерства. До таких складових зараховуємо європейськість і визнання європейських цінностей, співпадиння національних інтересів партнерів і сталість стратегічних відносин [14].

Нині зі зміною сутності понять, стратегічне партнерство необхідно розглядати не само по собі, як співпрацю чи явище, а систему створення стратегічних умов для його реалізації, - зазначає експерт О. Хара. Тому українські аналітики пропонують визначати цей рівень взаємодії як відносини стратегічного характеру або стратегічний рівень партнерства [15].

Висловлені міркування щодо визначення політичного явища стратегічності, надання йому відповідної об'єктивної термінології можна віднести і до мовного аналізу. Водночас в цих дискурсах, на переконання професора Л.Д. Чекаленко, закладено раціональне зерно: чітке визначення парадигмальних основ безпекового існування держави, що покликано убезпечити Україну від допущення подібних помилок у майбутньому. Згадаймо 27 стратегічних партнерів України..., що також зіграло в ситуації російської війни проти України негативну роль. У кінцевому рахунку українська держава виявилась позбавленою захисту і допомоги у перші найтяжчі дні російського нападу. Такий прорахунок визнали і провідні міжнародні актори, як наприклад, вже згаданий экс-президент США Б. Клінтон. «Росія не вторглася б в Україну, якби у Києва залишилися сили ядерного стримування», - визнав экс-президент США в інтерв'ю RTÉ 5 квітня 2023 р. [16].

Інші лідери провідних країн також зробили певні висновки: нині українські представники беруть участь у всіх засіданнях Єврокомісії, в роботі різноманітних структур, в нарадах ЄС. Набирає обертів створення Ради Україна–НАТО, на рівні міністрів оборони відбувається системна співпраця з НАТО-партнерами тощо.

Прийшов час розробити і нову концепцію зовнішньоекономічної діяльності, а до розробки документу і його складових залучити поза державними і приватні компанії. Україна має величезний економічний потенціал. На думку професора О. Шниркова, також важливо переконати ЄС у значних економічних ефектах від приєднання України, зацікавити Євросоюз українською економікою, нашими можливостями, продемонструвати, що наша економіка може бути вартісною. Значні перспективи є і в енергетичній сфері, згадаймо хоча б про українські газові сховища (107 млрд куб м газу), на які європейці можуть розраховувати, тощо. Завданням для України в енергетичній сфері нині визначено наступне: по-перше, увести корпоративне управління енергетичними

потоками і схемами, по-друге, прискорити впровадження стандартів ЄС. Отже, як бачимо, від України залежить майбутній розвиток всієї Європи і вірогідно світу, тому велика відповідальність лежить на нас, на громадянах, зокрема і на інтелектуальній складовій українського суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Чекаленко Л. Зовнішня політика України: монографія. К.: Дипломатична академія України МЗС України, 2016. 308 с.
2. Чекаленко Л., Федуняк С. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів). К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. 464 с.
3. Чекаленко Л. Україна – Росія: проблемне питання «стратегічного» партнерства. *Магістеріум: Політичні студії*. 2008. Вип. 31. С. 85–90.
4. Орлова Т.В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій. К.: Знання, 2012. 446 с.
5. Стратегический курс России с государствами – участниками Содружества Независимых Государств. *Министерство иностранных дел российской Федерации*. 14 сентября 1995. URL: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1695744/
6. Чекаленко Л. Історія процесу перепідпорядкування Кримської області Україні. *Віче*. 2014. № 5. С. 9–11. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/111/1/Istoriya%20protsesu%20perepidporядkuvannya%20Krymskoyi%20oblasti%20Ukrayini%20_%20Chekalenko%20_%20Viche%20_%202014_%205.pdf
7. Чекаленко Д. Зовнішня політика і безпека України. Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури: наукова монографія. Київ: РНБО України. Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки, ДУС, 2004. 352 с.
8. Урядовий кур'єр. 1993. 2 липня.
9. Заявление Бориса Ельцина. 31 декабря 1999 года. 00:03. Москва, Кремль. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/24080>
10. Стратегия национальной безопасности РФ 2023 г. Принята новая Стратегия национальной безопасности РФ, а також пакет документов об антитеррористической деятельности. *Армейский сборник*. URL: <https://limited-army.ric.mil.ru; https://base.garant.ru/70684666/a573badcfa856325a7f6c5597efaaedf; http://www.scrf.gov.ru/security/antiterrorist/>
11. Індуси обурені можливою забороною свастики у ЄС. *BBC*. 17 січня 2007. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/story/2007/01/070117_swastika_row_ak
12. Краснолуцька О. Візит Путіна в Китай: у ГУР розповіли про наслідки. *Кореспондент.net*. 22 жовтня 2023. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4633754-vizyt-putina-v-kytai-u-hur-rozpozvily-pro-naslidky>
13. Тойнби А., Хантингтон С. Вызовы и ответы. Как гибнут цивилизации. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=73506&p=1
14. Чекаленко Д. Європейські цінності, що засновані на духовній, моральній та історичній спадщині народів Європи. *Зовнішні справи*. 2013. Вип. 10. С. 14–17.
15. Стратегічні партнери України (реалії та пріоритети в умовах війни). *Центр Разумкова*. 2023. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/10/04/NSD193-194_2023_ukr.pdf
16. Венкина Е. Билл Клинтон сожалеет, что убедил Киев отказаться от ЯО. *DW*. 5 апреля 2023. URL: <https://www.dw.com/ru/bill-klinton-sozaleet-cto-ubedil-ukrainu-otkazatsa-ot-adernogo-oruzia/a-65235781>

References

1. Chekalenko, L. (2016). *Zovnishnya polityka Ukrainy: monohrafiya*. Kyiv: Dyplomatychna akademiya Ukrainy MZS Ukrainy. [In Ukrainian].
2. Chekalenko, L., Fedunyak, S. (2010). *Zovnishnya polityka Ukrainy (vid davnikh chasiv do nashykh dniv)*. Kyiv: DP "Vydavnychyy dim "Personal". [In Ukrainian].
3. Chekalenko, L. (2008). Ukraina – Rosiya: problemne pytannya "stratichnoho" partnerstva. *Mahisterium: Politychni studiyi*, 31, pp. 85–90. [In Ukrainian].
4. Orlova, T.V. (2012). *Vsesviynya istoriya. Istoriya tsvyvilizatsiy*. Kyiv: Znannya. [In Ukrainian].
5. Strategicheskyy kurs Rossii s gosudarstvami – uchastnikami Sodruzhestva Nezavisimykh Gosudarstv. (1995). [Online]. *Ministerstvo inostrannykh del rossiyskoy Federatsii*. 14 sentyabrya Available from: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1695744/ [In Russian].
6. Chekalenko, L. (2014). Istoriya protsesu perepidporyadkuvannya Kryms'koyi oblasti Ukraini. *Viche*, 5, pp. 9–11. [Online]. Available from: https://elibrary.ivinas.gov.ua/111/1/Istoriya%20protsesu%20perepidporyadkuvannya%20Krymskoyi%20oblasti%20Ukraini%20_%20Chekalenko%20_%20Viche%20_%202014_%205.pdf [In Ukrainian].
7. Chekalenko, D. (2004). *Zovnishnya polityka i bezpeka Ukrainy. Lyudyna – Suspil'stvo – Derzhava – Mizhnarodni struktury: naukova monohrafiya*. Kyiv: RNBO Ukrainy. Nats. in-t probl. mizhnar. Bezpeky. [In Ukrainian].
8. (1993). *Uryadovyy kur'yer*, 2 lypnya. [In Ukrainian].
9. *Zayavleniye Borisa Yel'tsina*. 31 dekabrya 1999 goda. 00:03. Moskva, Kreml' [Online]. Available from: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/24080> [In Russian].
10. Strategiya natsional'noy bezopasnosti RF 2023 g. Prinyata novaya Strategiya natsional'noy bezopasnosti RF, a takozh paket dokumentov ob antiterroristicheskoy deyatel'nosti. *Armeyskiy sbornik*. [Online]. Available from: [https://limited-army.ric.mil.ru; https://base.garant.ru/70684666/a573badcfa856325a7f6c5597efaaedf; http://www.scrf.gov.ru/security/antiterrorist/](https://limited-army.ric.mil.ru;https://base.garant.ru/70684666/a573badcfa856325a7f6c5597efaaedf;http://www.scrf.gov.ru/security/antiterrorist/) [In Russian].
11. Indusy obureni mozhlyvoyu zaboronoyu svastyky u ES. (2007). *BBC*. 17 sichnya. Available from: https://www.bbc.com/ukrainian/news/story/2007/01/070117_swastika_row_ak [In Ukrainian].
12. Krasnoluts'ka, O. (2023). Vizyt Putina v Kytay: u HUR rozpovily pro naslidky. *Korespondent.net*. 22 zhovtnya. [Online]. Available from: <https://ua.korrespondent.net/world/4633754-vizyt-putina-v-kytai-u-hur-rozpovily-pro-naslidky> [In Ukrainian].
13. Toynbi A., Khantington, S. Vyzovy i otvety. Kak gibnut tsvivilizatsii. [Online]. Available from: http://loveread.ec/read_book.php?id=73506&p=1 [In Russian].
14. Chekalenko, D. (2013). Yevropeys'ki tsinnosti, shcho zasnovani na dukhovniy, moral'niy ta istorychniy spadshchyni narodiv Yevropy. *Zovnishni spravy*, 10, pp. 14–17. [In Ukrainian].
15. Stratehichni partnery Ukrainy (realiyi ta priorytety v umovakh viyny). (2023). *Tsentr Razumkova*. [Online]. Available from: https://razumkov.org.ua/images/2023/10/04/NSD193-194_2023_ukr.pdf [In Ukrainian].
16. Venkina, E. (2023). Bill Klinton sozhaleyet, chto ubedil Kiyev otkazat'sya ot YAO. *DW*. 5 aprelya. Available from: <https://www.dw.com/ru/bill-klinton-sozaleet-cto-ubedil-ukrainu-otkazatsa-ot-adernogo-oruzia/a-65235781>

Chekalenko L. Living in the Era of Change (to the Question of the Future Development of Ukraine).

The unprecedented war launched by Russia against our country is aimed by the aggressor at the extermination of Ukraine, the destruction or conversion of the Ukrainian people to the Russian state, the humiliation of Ukrainian dignity and the denigration of Ukrainian European values. This is a terrible war, built on the concept of scorched earth and the transformation of Ukrainian patriots into a

Russian slave force. This is a war of civilizations; a war of democracy against autocracy, a war to exterminate the sprouts of Europeanism that has already grown firmly in Ukrainian society.

Russia nurtured the idea of a war against Ukraine for several decades, as an independent Ukrainian state irritated the Russian leadership and was incomprehensible to the Russian community. This attitude has not changed over the years, but has only strengthened with the further successful development of Ukraine, the growth of economic potential and the advocacy of an independent move towards European and Euro-Atlantic structures. For some time, the leadership of Moscow was convinced that the aspirations of Ukraine are temporary, “children’s fun”, which will quickly change to pro-Russian ones, and the Ukrainian people will change their European orientation to pro-Russian ones. To this end, Russia made significant efforts, blackmailing Ukraine with a political and economic blockade, blackmail and pressure, interference in the internal affairs of a sovereign state, the introduction of its people into the Ukrainian government and the appointment of a pro-Russian president.

The imperial essence of Russia did not disappear, but was veiled by artificial pro-Russian projects that Moscow implemented in the post-Soviet space, creating the Commonwealth of Independent States and other structures derived from it. After the Second World War, Moscow gave Ukraine – the Ukrainian SSR a chance to become a member of the United Nations and become one of the founders of this world organization. We will remind that this decision was happened thanks to the uncompromising position of US President Franklin Roosevelt and GB Prime Minister Winston Churchill. The Union was needed vassals in the future organization who would consistently vote for its proposals.

At the same time, domestic politics was spinning around the fake idea of “building communism”. The Ukrainian people had a hard time succumbing to such a policy: it failed the socialist competition, ideological work, the Communist Party scheme of managing the country, etc. The most active persons were isolated and destroyed together with their families. The ideological system raised “homo soveticus”, whose descendants are still fighting against Ukrainians as the most active defenders of Soviet ideology. And all those who are incomprehensible to this mass are called Banderites and nationalists by the Rashists.

The article examines the main milestones of Russia’s preparation for the war against Ukraine. Attention is focused on issues of Russia’s foreign and domestic policy, which confirms and testifies the aggressive, invasive character of the Ukrainian neighbor. The issue of Ukrainian-Russian relations has always occupied an important place among the security problems of the Ukrainian state. The research on this plane is absolutely necessary in order to take into account a number of strategic and tactical miscalculations which were made by the power structures of our country in the domestic and foreign policy spheres, in order to build the future of Ukraine.

Keywords: Ukraine, threat, war, nuclear weapons, accusations of the president of Russia.